

VILÁG- TÖRTÉNET

10. (42.) évfolyam 2020. 1.

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **MITROVITS MIKLÓS**
A POLITIKAI, KULTURÁLIS ÉS TÁRSADALMI ELLENÁLLÁS
LEHETŐSÉGEI
- **BALÁZS ISTVÁN MIKLÓS**
A LENGYEL RENDSZERVÁLTÁS ELSŐ ÁRVÁI
- **PETER JAŠEK**
BÁRSONYOS FORRADALOM SZLOVÁKIÁBAN
- **KECSKÉS D. GUSZTÁV**
A NATO ÉS KELET-EURÓPA 1988–1992-BEN
- **VÁMOS PÉTER**
„KEDVEZŐ A PILLANAT, HOGY TOVÁBBLÉPJÜNK A
MAGYAR–TAJVANI KAPCSOLATOKBAN”
- **SZEMLE**
BARTHA ESZTER, BÍRÓ LÁSZLÓ, MÁRKUSZ LÁSZLÓ,
URBÁN MÁTÉ ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

10. (42.) évfolyam 2020. 1.

TARTALOM

A rendszerváltás narratívái. 1989 – az áttörés éve (Mitrovits Miklós)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Mitrovits Miklós: A politikai, kulturális és társadalmi ellenállás lehetőségei. A lengyel és a magyar példa	5
Balázs István Miklós: A lengyel rendszerváltás első árvái. A Rendszerellenes Ellenzék Kongresszusának története	25
Peter Jašek: Bársonyos forradalom Szlovákiában	39
Kollai István: Szétfejlődés a történelem sodrásában. A legújabb kori történelmi események eltérő hatása a szlovák és a magyar politikai gondolkodásra	61
Kecskés D. Gusztáv: A NATO és Kelet-Európa 1988–1992-ben. Az Atlanti Paktum helyzete és tevékenysége: átalakulás és folytonosság	79
Vámos Péter: „Kedvező a pillanat, hogy továbblépjünk a magyar–tajvani kapcsolatokban.” A budapesti Tajpej Kereskedelmi Iroda megnyitása	99
Lukács B. György: A titói Jugoszlávia a horvát és a szlovén közgondolkodásban 1989 után	119
<i>Szemle</i>	
Jugoszlávia történelmi perspektívából (Bíró László)	129
Alija Izetbegović – az apokalipszis lovasa vagy békeangyal (Márkus László)	139
Történetírás és autokrácia. Cárok, kortársak, tanulságok (Bartha Eszter)	143
Kolduló barátok, gazdálkodó szerzetesek (Urbán Máté)	146

Jelen számunkat Mitrovits Miklós szerkesztette

CONTENTS

Narratives of Transition: 1989 – The Year of Political Breakthrough (Miklós Mitrovits)	1
<i>Studies</i>	
Miklós Mitrovits: Opportunities for Political, Cultural and Social Resistance: The Polish and Hungarian Examples	5
István Miklós Balázs: The First Orphans of the Polish Transition: The Congress of the Anti-system Opposition	25
Peter Jašek: The Velvet Revolution in Slovakia	39
István Kollai: Divergence in History: The Different Impact of Contemporary Events on Slovakian and Hungarian Political Thinking	61
Gusztáv D. Kecskés: NATO and Eastern Europe, 1988–1992: Situation and Activities of NATO: Transformation and Continuity	79
Péter Vámos: “This is a Favourable Moment for Us to Move Forward with Hungarian–Taiwanese Relations”: The Opening of the Taipei Trade Office in Budapest	99
György Lukács B.: Tito’s Yugoslavia in Croatian and Slovenian Public Thinking after 1989	119
<i>Book Reviews</i>	
Yugoslavia from a Historical Perspective (László Bíró)	129
Alija Izetbegović: The Horseman of the Apocalypse or a Peace Angel (László Márkus)	139
Historiography and Autocracy: Czars, Contemporaries, Lessons (Eszter Bartha)	143
Mendicant Friars, Farming Monks (Máté Urbán)	146

„Kedvező a pillanat, hogy továbblépjünk a magyar–tajvani kapcsolatokban”

A budapesti Tajpej Kereskedelmi Iroda megnyitása

1990 tavaszán Budapesten az Astoriánál található East-West Centerben megnyílt a Tajpej Kereskedelmi Iroda, a tajvani kereskedelmi képviselet.¹ Nagy eredmény volt ez az 1970-es évektől nemzetközileg egyre elszigeteltebbé váló tajvani politika számára. Miután 1971. október 25-én a Kínai Népköztársaság (KNK) Kína képviseletében tagja lett az ENSZ-nek, a Tajvanra szorult Kínai Köztársaság kormányának képviselői pedig kivonultak a nemzetközi szervezetből, folyamatosan csökkent azon országok száma, amelyek a Kínai Köztársaságot tekintették Kína egyetlen törvényes képviselőjének és hivatalos diplomáciai kapcsolatot tartottak fenn vele. Ebben a helyzetben a kelet-európai államokkal kialakítandó kapcsolat új távlatot nyitott a tajpeji kormányzat számára. Az 1980-as évek második felében Magyarország elsősorban kereskedelmi partnerként tekintett az ázsiai kis sárkányra, amely akkor a világ egyik legnagyobb devizatartalékával rendelkezett. Az 1989-es Tienanmen téri vérengzésre adott nyugati válasz, valamint a magyarországi rendszerváltás lehetősége felbátorította a magyar vezetőket a tárgyalások megkezdésére. A kínai tiltakozásokkal is számoló magyar politikai elit végül úgy döntött, hogy a tajvani kapcsolat révén elérhető gazdasági előny nagyobb súllyal esik a latba, mint a Kínai Népköztársaság ellenlépéseitől várható politikai és gazdasági kár. A jelen tanulmány a kapcsolatfelvétel körülményeit vizsgálja a hidegháború értelmezési keretében. Először áttekinti a tajpeji kormány nemzetközi kapcsolatainak alakulását, valamint Tajvan és a kommunista Kína viszonyát 1949-től az 1980-as évek végéig, majd részletesen foglalkozik a magyar–tajvani tárgyalások folyamatával és eredményével. A munka forrásaként elsősorban magyar levéltári dokumentumok szolgálnak.

A Tajvan-kérdés politikai háttere

Tajvan az 1940-es évek végén a hidegháborús konfliktus frontvonalába került. A sziget az első japán–kínai háborút lezáró békeszerződés értelmében 1895-től japán gyarmat volt, majd 1945. október 25-én, Japán kapitulációját követően visszakerült

* A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., vamos.peter@btk.mta.hu).

1 A tanulmányban a kínai és japán nevek és szavak az úgynevezett népszerű magyar átírásban szerepelnek.

a Kínai Köztársasághoz. Az 1940-es évek második fele Kínában a Kuomintang (KMT – Nemzeti Párt) és a Kínai Kommunista Párt (KKP) közötti polgárháborúval telt. A fegyveres konfliktus 1949. október 1-jén a Kínai Népköztársaság megalakulásával ért véget. A Kínai Köztársaság kormánya Csang Kaj-sek generalisszimusz vezetésével Tajvan szigetére menekült, és ott abban a reményben rendezkedett be, hogy hamarosan visszatérhet a kínai szárazföldre. A kormánnyal tartott a nemzeti hadsereg, a katonák hozzátartozói – összesen mintegy másfél millió ember –, és vitték magukkal a Kínai Központi Bank aranykészletét, valamint a pekingi császári palota múkincseit is.²

A Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió 1950. február 14-én megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződése, valamint az 1950-ben kirobbant koreai háborúban való kínai részvétel világhosszú tette a köztársaság vezetői számára, hogy a kommunisták ellenőrzése alá került szárazföldi kínai területek visszafoglalása elhúzódó folyamat lesz. Amikor pedig a kommunista kínai vezetés a koreai fegyverszüneti megállapodás után nem sokkal támadást indított a Kuomintang fennhatósága alá tartozó part menti szigetek ellen, a tajpeji vezetés és az Egyesült Államok 1954-ben már azért kötött kölcsönös védelmi szerződést egymással, hogy megóvják a szigetet a kommunista hódítástól. A hidegháborús erőterben mindezek következtében kialakult két kínai kormányzat – az Amerikai Egyesült Államok által támogatott Kínai Köztársaság és a Szovjetunió mellé felsorakozó Kínai Népköztársaság –, amelyek egyaránt az egész Kína képviselőjére tartottak igényt és az országegyesítés érdekében a fegyveres erő alkalmazásától sem riadtak vissza. Ez a kettősség 1949 óta folyamatosan destabilizáló tényező a térségben és a világpolitikában.

A Kínai Népköztársaság megalakulását követően mindkét fél célja az ország újraegyesítése volt. Mao Ce-tung életében a pekingi kommunista vezetés szándéka Tajvan „felszabadítása”, fegyveres erővel történő visszafoglalása volt. A Kuomintang ellenőrzése alá nemcsak Tajvan sziget – portugál nevén Ilha Formosa (Gyönyörű sziget) – tartozott, hanem több kisebb sziget is, köztük olyanok, amelyek Fucsien tartomány partjaitól alig néhány kilométerre, a szárazföldtől ágyúlövésnyi távolságban voltak. Az 1950–1960-as években a kommunista Népi Felszabadító Hadsereg egységei többször indítottak fegyveres akciót a part menti szigetek elfoglalására, többek között 1954–1955-ben, 1958-ban és 1962-ben. Még az 1975-ben elfogadott kínai alkotmány bevezetőjében is Tajvan felszabadítása volt a deklarált cél, s ennek elérése érdekében a Kínai Népköztársaság a fegyveres erő alkalmazását sem zárta ki.

A fegyveres felszabadítás jelszavát Mao halála után a békés országegyesítés politikája váltotta fel. Ennek első jele az volt, hogy a pekingi vezetés – nem utolsósorban az Egyesült Államok felé gyakorolt gesztusként – felfüggesztette az 1958 óta folyamatos tüzérségi akciókat a partközeli szigetek ellen. (A Kínai Népköztársasághoz tartozó Hsziamentől mindössze 10 kilométer távolságra elhelyezkedő

² 1946–1949 között több mint 2,2 millióan költöztek át a szárazföldről Tajvanra. Lásd: Jiang-Mi-Zhang, 1996.

Csinmen-szigetet 1958. október 6. és 1978. december 15. között minden páratlan napon ágyúzta a Népi Felszabadító Hadsereg.) A reform és nyitás politikájának 1978. decemberi meghirdetését követően a KKP politikai eszköztárában egyre nagyobb hangsúlyt kapott a nemzeti eszme hangoztatása. A pekingi vezetés az ország területi integritásának és a nemzet egységének helyreállítását összekapcsolta saját legitimitásának kérdésével. 1981. szeptember 30-án Je C sien-jing marsall, az Országos Népi Gyűlés (Parlament) Állandó Bizottságának elnöke kilencpontos javaslatot tett közzé az országegyesítés érdekében. Ezek között szerepelt, hogy az újraegyesítést követően Tajvan különleges közigazgatási egységként magas fokú autonómiát élvezhet, megtarthatja fegyveres erejét, és a központi (pekingi) kormányzat nem fog beleszólni a helyi ügyekbe. 1982 januárjában Teng Hsziao-ping, a Kínai Népköztársaság hivatalos pozíció nélküli első számú vezetője úgy fogalmazott, hogy a Je által meghirdetett politika az „egy ország, két rendszer” kifejezéssel írható le a legjobban. Az „egy ország, két rendszer” elvet Peking először Hongkong visszatérése kapcsán alkalmazta. Az 1984-ben megkötött kínai–brit megállapodás értelmében Hongkong az anyaországhoz történő 1997. július 1-jei visszakerülését követően ötven éven keresztül megőrizheti saját politikai és gazdasági rendszerét. Ezen elv alapján született meg Kína és Portugália között a Makaó 1999. december 20-i visszatéréséről szóló megállapodás is.

A hidegháború idején a Kínai Köztársaság Tajvanra kényszerült kormánya és a kormányzó Kuomintang is országegyesítés-párti volt. Csang Kaj-sek kormánya idején, majd a generalisszimusz 1975-ben bekövetkezett halála után fia, Csiang Csiang-kuo vezetése alatt a tajpeji kormányzat is az „egy Kína” elvet képviselte, ám ez az egy Kína értelemszerűen a Kínai Köztársaságot jelentette. Az egész Kínára érvényes jogfolytonosságát hangoztató Kuomintang-kormány ideiglenesnek tekintette az 1949-ben kialakult viszonyokat, és politikájának célja a szárazföld visszafoglalása volt. A Kuomintang-rezsim a sziget lakóira egységes kínai identitást erőltetett, ha kellett, a legkeményebb, diktatórikus eszközökkel. (A tajvani őslakosok nem kínaiak, közülük sokan a kínai nyelvet sem ismerték, de a kínai származású tajvani lakosság sem beszélte a kínai köznyelvet, a mandarint.) A tajvani politikát alátámasztotta a nemzetközi kapcsolatrendszer is: az 1971-ig fennálló ENSZ-képviselőlet és az Egyesült Államokkal 1979-ig fenntartott diplomáciai viszony. A Kuomintang csak 1987-ben szánta el magát az 1940-es években kiépített diktatúra lazítására. Az 1949-ben bevezetett rendkívüli állapotot 1987. július 14-én oldották fel. Ettől kezdve ellenzéki pártok alakulhattak, a hatóságok enyhítettek a szabadságjogok korlátozásán. Az első tajvani születésű köztársasági elnök, Li Teng-huj 1988-ban, Csiang Csiang-kuo halálát követően került hatalomra. Li az első perctől kezdve elutasította a Hongkong és Makaó esetében alkalmazott „egy ország, két rendszer” elvet, az országrészek egyesítésének szükségességét azonban nem kérdőjelezte meg. Ugyanakkor a Kuomintang vezetése számára nyilvánvaló volt, hogy a tajvani haderő nincs abban a helyzetben, hogy támadást indítson a szárazföld visszafoglalására.

Tajvan nemzetközi kapcsolatai a hidegháború idején

A hidegháborús szembenállás idején Tajvan az Egyesült Államok védőernyője alatt és gazdasági támogatásával fejlődött. 1965-ig összesen közel 1,5 milliárd dollár amerikai segílyt kapott, ami tizenöt év alatt a bruttó nemzeti termékének 6,4 százalékat tette ki.³ A tajvani gazdaság talpra állásával először csak a gazdasági segílyt szünt meg, majd az 1970-es években a politikai kapcsolatok szintje is csökkent. Az 1960-as évek elején bekövetkezett szovjet–kínai szakítás, amely 1969-ben a két szocialista nagyhatalom közötti fegyveres konfliktusba torkollott, új lehetőséget nyitott a washingtoni vezetés számára. Az ellenségem ellensége a barátom logikája alapján, a szovjet befolyás korlátozása érdekében Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó titkos tárgyalásokat kezdeményezett a pekingi vezetéssel. A kommunista Kína és az Egyesült Államok közeledésének első látványos lépése a „pingpong-diplomácia” keretében az amerikai asztalitenisz-válogatott 1971. áprilisi kínai meghívása volt. Ezt 1971 nyarán Kissinger titkos pekingi tárgyalása követte, majd októberben az amerikai politikus már hivatalos látogatást tett a Kínai Népköztársaságban. Kissinger látogatása idején döntött úgy az ENSZ Közgyűlése, hogy felveszi a Kínai Népköztársaságot a tagjai sorába. Ezzel egy időben a Kínai Köztársaság – amely az Egyesült Nemzetek Szervezetének egyik alapítója és a Biztonsági Tanács állandó tagja is volt – úgy határozott, hogy képviselői kivonulnak az ülésről és a nemzetközi szervezetből.

Washington Tajvannal fenntartott viszonya ezt követően is a kínai–amerikai kapcsolatok egyik neuralgikus pontja maradt. 1972. február 28-án, Richard Nixon elnök kínai látogatása során – ez volt az első alkalom, hogy az Egyesült Államok hivatalban lévő elnöke olyan országot keresett fel, amellyel állama nem tartott fenn hivatalos diplomáciai kapcsolatot – a két ország vezetői Sanghajban közös nyilatkozatot adtak ki. Ebben Tajvan kapcsán Kína kijelentette, hogy a Tajvan-kérdés a Kínai Népköztársaság és az Egyesült Államok kapcsolatainak normalizálását akadályozó kulcsfontosságú ügy. Megerősítette, hogy a Kínai Népköztársaság kormánya Kína egyetlen törvényes kormánya, Tajvan Kína tartománya, és hogy Tajvan felszabadítása Kína belügye, amelybe idegen országnak nincs joga beavatkozni. Az USA ugyanakkor kinyilvánította, hogy „tudomásul veszi”, hogy a Tajvani-szoros mindkét oldalán élő kínaiak szerint egy Kína létezik, és Tajvan Kína része.⁴ Hosszas tárgyalásokat követően az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság 1979. január 1-jén hivatalos diplomáciai kapcsolatot létesített egymással.

Washington azonban a tajpeji vezetést sem hagyta cserben. Néhány hónapon belül az Egyesült Államok törvényhozása elfogadta a Tajvannal fenntartott kapcsolatokról szóló törvényt (Taiwan Relations Act), amelyben biztosította a sziget lakóit, hogy az Egyesült Államok „külföldi országokra, nemzetekre, államokra, kormányokra” vonatkozó törvényei továbbra is (azaz diplomáciai elismerés nélkül is)

3 Jordán, 2005. 222.

4 FRUS, 2006. 812–816. A „tudomásul veszi” kifejezés a diplomácia nyelvén nem a másik fél álláspontjával való egyetértést, annak elfogadását jelenti, csupán annak rögzítését, hogy az egyik fél meghallgatta a másik fél álláspontját.

vonatkoznak Tajvanra, valamint hogy az USA továbbra is biztosítja a Tajvan védelméhez szükséges fegyvereket.⁵ 1982-ben Ronald Reagan elnök kínai látogatása alkalmával az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság újabb közös közleményt adott ki, amelyben az USA kijelentette, hogy hosszú távon nem kívánja fenntartani a fegyvereladás politikáját Tajvan esetében, és hogy fokozatosan csökkenteni kívánja fegyvereladásait Tajvanra.⁶ A fegyvereladások azonban folytatódtak, és Tajvan védelmi potenciálja továbbra is elsősorban az USA-ból beszerzett fegyvereken nyugodott. Kína ENSZ-tagsága és az Egyesült Államokkal fenntartott diplomáciai kapcsolat megszakítása azonban Tajvan nemzetközi elszigetelődését vonta maga után. Az 1970-es évek végétől a Tajvannal diplomáciai kapcsolatban álló országok száma folyamatosan csökkent, az 1980-as években két tucat körül mozgott. Eközben Tajvan minden olyan nemzetközi szervezetből kiszorult, ahol a tagság feltétele az önálló államiság volt.

A magyar–tajvani kapcsolatok alakulása 1989 előtt

A második világháború után a Szovjetunió érdekszférájába került kelet-európai országok 1949. október első napjaiban, a megalakulása után azonnal elismerték a Kínai Népköztársaságot. A szocialista tábor országai a kezdetektől következetesen támogatták a Kínai Népköztársaság „jogos nemzetközi igényeit”. Az ENSZ-ben mindvégig azt hangoztatták, hogy a nemzetközi szervezetben Kína képviselőjében a Kínai Népköztársaságnak el kell foglalnia az őt jogosan megillető helyet. A magyar politika az 1960-as években, az egyre hevesebb szovjet–kínai ideológiai viták időszakában sem változott. A magyar Külügyminisztérium a magyar–kínai államközi kapcsolatok perspektivikus fejlesztésére vonatkozó, 1962. június 21-én kiadott direktíváiban úgy fogalmaz: „Aktívan lépünk fel minden nemzetközi fórumon az imperialisták által sugalmazott »két Kína« koncepció leleplezése és a KNK törvényes jogainak helyreállítása érdekében.”⁷

Ennek ellenére az 1960-as években, amikor a végletekig megromlott a szovjet–kínai viszony, a Kínai Népköztársaság képviselői árgus szemmel figyeltek minden olyan apró mozzanatot, amely akár a legkisebb mértékben is arra utalhatott, hogy a vele diplomáciai viszonyt fenntartó államok elismerik Tajvan államiságát. Erre jó példa az az 1966 februárjában történt eset, amikor a kínai ügyvivő a budapesti Külügyminisztériumban tiltakozott amiatt, hogy egy budapesti kirakatban dekorációs céllal egy „Készült a Kínai Köztársaság Tajvan tartományában” feliratú zsákot helyeztek el. A kínai tiltakozás hatására a Külügyminisztérium a zsákot azonnal eltávolíttatta. Mint kiderült, a zsák feltehetően Törökországból vagy Olaszországból kerülhetett Budapestre, és abban mogyoróbelet szállítottak. A kirakatba

5 Taiwan Relations Act. 1979. január 1. <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/house-bill/2479> (letöltés: 2020. január 11.).

6 United States–China Joint Communiqué on United States Arms Sales to Taiwan. 1982. augusztus 17. <https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/81782a> (letöltés: 2020. január 11.).

7 MNL OL XIX–J–1–j Kína 26. t. 001739/2/1962.

kizárólag azért került, mert az üzlet dolgozóinak tetszett a „mutató kínai felirat”.⁸ Annak ellenére, hogy a magyar Külügyminisztérium képviselője arról biztosította a kínai diplomatát, hogy csak apró technikai figyelmetlenségről volt szó, és a magyar álláspont Tajvan kérdésében változatlan, az ügyvivő kijelentette, hogy a zsákügyet a kínai nagykövetség súlyos politikai kérdésnek tekinti, és kérte, hogy a magyar fél vállalja, hogy hasonló esetek többé nem fordulnak elő.⁹

A Tajvanra menekült Kuomintang-kormány és a szovjet tömb országai között 1949-ben minden politikai érintkezés megszakadt. A kereskedelmi kapcsolat az 1980-as évek elején indult meg. Közvetlen áruforgalmat a szocialista országok közül az iparilag legfejlettebb Német Demokratikus Köztársaság és Csehszlovákia mellett csak Magyarország bonyolított, néhány millió dolláros értékben. Tajvannal csak közvetett kereskedelmet folytatott a Szovjetunió, Bulgária és Lengyelország. A kínaiak tudomásul vették a kereskedelmi kapcsolatot, de több csatornán is figyelemztették a szocialista országokat, ha olyan, számukra elfogadhatatlan megnyilatkozásokat tapasztaltak, amikor Tajvanról országgént esett szó.

A magyar hatóságokat Tajvan képviselői először 1980-ban keresték meg. Azt javasolták, hogy tajvani cégek közvetlen üzleti kapcsolatot létesíthessenek magyar vállalatokkal, valamint hogy tajvani magánvállalkozók turistautakat szervezhessenek Magyarországra. A magyar hatóságok mindkét kérdésben hajlandónak mutatkoztak az együttműködésre. 1981-ben a magyar Külügyminisztérium a magyar-kínai kapcsolatok relációs tervében Tajvannal kapcsolatban azt tűzte ki célul, hogy „Tartsuk fenn nem hivatalos kereskedelmi kapcsolatainkat, a kialakult személyforgalmat Tajvannal”.¹⁰ Az 1980-as években tajvani kiállítók – kizárólag magáncégek – többször részt vettek a Budapesti Nemzetközi Vásáron és önálló kiállításokat is rendeztek Magyarországon, a magyar elvárásoknak megfelelően a hivatalos állami szimbólumok (zászló, országnév, címer) használatának mellőzésével. A gazdasági, kereskedelmi és idegenforgalmi kapcsolatokat esetenként kulturális és sportesemények színesítették. A magyar állami és pártvezetés azonban a politikai kontaktusoktól mindvégig következetesen elzárkózott.

A tajvani érdeklődés Magyarország és a többi kelet-európai szocialista ország iránt 1987-ben megélné. 1987 októberében – Kádár János kínai látogatásával egy időben¹¹ – a budapesti Hilton Szállodában tajvani árubemutatót tartottak, a tajvani CETRA (China External Trade Development Council – Kínai Külkereskedel-

8 Külügyminisztérium IV. Területi Osztály, Pataki Sándor feljegyzése: A kínai ügyvivő észrevételezése (tajvani áru „budapesti kirakat”-ban). Budapest, 1966. február 2. MNL OL XIX-J-1-j Kína IV-41/1966 (72. d.).

9 Külügyminisztérium IV. Területi Osztály, Pataki Sándor feljegyzése: Kínai ügyvivő látogatása a „zsák ügyben”. Budapest, 1966. február 7. MNL OL XIX-J-1-j Kína IV-41/1966 (72. d.).

10 Külügyminisztérium IV. Területi Főosztály, Kínai Referatúra feljegyzése: A Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság kapcsolatainak relációs terve. Budapest, 1981. július 27. MNL OL XIX-J-1-j Kína I-15 004277/1 (84. d.).

11 1987. június 15–18. között Csao Ce-jang, a Kínai Kommunista Párt főtitkára, államelnök látogatott Magyarországra, majd október 9–15. között Kádár János tett látogatást Kínában. A magyar-kínai kapcsolatok rendezésének folyamata 1982-től, a szovjet-kínai viszony javulásával indult meg. Mihail Gorbacsov hatalomra kerülését követően a magyar-kínai kapcsolatok helyreállítására is sor került. E folyamat fontos állomásai voltak az 1987-es találkozók. Lásd: Vámos, 2010.

lem Fejlesztő Tanács) főtitkára pedig látogatást tett Demján Sándornál, az állami tulajdonú Magyar Hitelbank Rt. elnök-vezérigazgatójánál. A találkozón Demján a magyar állam nem hivatalos képviselőjeként emlékeztetőt írt alá a kapcsolatok bővítéséről, aminek része volt a vízumkérelmek egyszerűsítése, a közvetlen telefonösszeköttetés, valamint a közvetlen pénzáttalások és kereskedelmi irodák felállításának engedélyezése. 1988. február 13-án a tajvani kormány liberalizálta a kelet-európai szocialista országokkal kapcsolatos addigi politikáját. Az új intézkedések között a Demjánék által aláírt megállapodás pontjai is szerepeltek.¹² Ezt követően a kétoldalú tárgyalások a Magyar Gazdasági Kamara és a CETRA bécsi irodája között folytak. 1988-ban a Skála World Trade kiállítást szervezett Tajvanon, és az éve elején Demján Sándor vezetésével magyar üzletemberek is látogatást tettek Tajpejben. 1988 októberében a Hungarofilm égisze alatt magyar filmek is részt vettek a Tajpeji Nemzetközi Filmfesztiválon.¹³

A kínai politika érzékenyen reagált minden olyan lépésre, amit a szocialista országok Tajvan felé tettek. A kínai diplomaták Magyarországon a közeledés vagy a hivatalos politikától való eltérés legapróbb jeleit is szóvá tették. 1987-ben a kínai Külügyminisztérium munkatársa a pekingi nagykövetségen jelezte, hogy a *Magyarország '87* című, több nyelven megjelent propagandakiadványban a debreceni Kemping Világtalálkozóról olyan színes fénykép jelent meg, amely a tajvani résztvevők tábortát úgy ábrázolta, hogy a képen „Taiwan” feliratú tábla, tajvani zászló és kínai nyelven „Kínai Köztársaság” felirattal ellátott lámpások is láthatók voltak. Nem mentek el szó nélkül a *Népszabadság* 1988. január 15-i számában a Csiang Csiang-kuo haláláról, illetve annak KNK-beli visszhangjáról megjelent szerkesztőségi összeállítás mellett sem. A szövegben ugyanis az szerepelt: „A Kínai Népköztársaság és Tajvan között nincsen diplomáciai viszony, bár a (közvetítő útján lebonyolított) kétoldalú kereskedelem évek óta virágzik.” A mondat a kínai kritika szerint figyelmen kívül hagyta azt a kínai alapelvet, hogy Tajvan Kína elidegeníthetetlen része, ennek következtében a diplomáciai kapcsolat kérdése fel sem merülhetett.¹⁴

Az 1987 októberében Magyarországon járt tajvani delegáció Belgrádba is el szeretett volna látogatni. A pekingi jugoszláv nagykövetség beszámolt a kínai illetékeseknek a tajvani tervekről, és azt a választ kapta, hogy ha csak vállalatközi kereskedelmi kapcsolat alakul ki Tajvannal, azt Kína nem ellenzi, ha viszont állami szervek közreműködésével jönne létre hivatalos vagy félhivatalos viszony, azt Kína rossz szemmel nézné. „Tajvan az utóbbi időben nagyon sokat költ azon államokkal való gazdasági kapcsolatok fejlesztésére, akik diplomáciai kapcsolatban vannak Kínával. Tajvan célja ezzel az, hogy nemzetközileg Kínától független területként lépésről lépésre elismertesse önmagát. Ez a tajvani törekvés akadályozza a békés egyesí-

12 P. K. Chiang, a China External Trade Development Council főtitkárának levele Demján Sándor, a Magyar Hitelbank Rt. elnök-vezérigazgatója részére. Tajpej, 1988. április 12. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 0475-1988 (90. d.).

13 A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztály feljegyzése Kovács László külügyi államtitkár részére: A magyar-tajvani kapcsolatokról. Budapest, 1988. november. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 339/5-1988 (90. d.).

14 Iván László pekingi nagykövet jelentése: A Tajvannal való kapcsolat problémáiról. Peking, 1988. február 24. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 10 001462-1988 (99. d.).

tést, ezért Kína ellene van” – hangzott a pekingi magyarázat. E válasz után a jugoszláv nagykövetség nem javasolta a tajvani küldöttség fogadását, Belgrád pedig a kínai érzékenységre való tekintettel nem fogadta el a tajvani kezdeményezést.¹⁵

A pekingi vezetés igyekezett fékezni Tajvan külkapcsolatainak fejlődését, részben a tajpeji kormányzatra gyakorolt nyomás növelésével, részben azzal, hogy államközi kapcsolataiban kiemelt kérdésként kezelte a partnerországok Tajvanhoz való viszonyát, és minden partnerét óva intette attól, hogy a gazdasági kapcsolatokon túlmutató politikai kapcsolatait is fejlessze a szigettel. A kínai diplomácia először 1987–1988 fordulóján gyakorolt intenzív nyomást a magyar félre. Eleinte csak a budapesti kínai nagykövetség beosztott diplomatái tettek szóbeli észrevételt a Külügyminisztériumban a magyar vállalatok tajvani kapcsolatai miatt. Elsőként a kereskedelmi tanácsos vetette fel a kérdést a magyar–kínai árucseré-forgalmi tárgyalások előkészítésekor 1987. november 30-án, majd 1988. január 7-én. Ugy vélte, hogy a magyar–tajvani kapcsolatok „egyre inkább hivatalos jelleget öltenek”, és megjegyezte, hogy a kínai Külgazdasági és Külkereskedelmi Minisztérium magyar ügyekkel is foglalkozó kereskedelempolitikai főosztálya „ezt most már keményebb hangnemben kéri tőle számon”, majd hozzátette, hogy „a kialakult helyzet zavarhatja az 1988. évi árucseré-forgalmi tárgyalásokat is”.¹⁶

A magyar Külügyminisztérium Marjai József miniszterelnök-helyettes utasítására 1988 januárjában kidolgozta a Tajvannal kapcsolatos irányelveket. Ezek szerint a Magyar Gazdasági Kamara közreműködhetett az üzleti kapcsolatok megteremtésében és bővítésében, sőt ha a kapcsolatok volumene indokoltá teszi, „a kereskedelmi miniszter előzetes jóváhagyásával – elfogadhatja a tajvani partner kezdeményezését kamarai képviselők kölcsönös nyitására vonatkozó tárgyalásokra”. Ugyanakkor, mivel Magyarország Tajvant nem országnak, hanem Kína részének tekintette, minden olyan lépést egyértelműen el kellett háritani, amely Tajvan „önálló államiságának (»Kínai Köztársaság«) demonstrálásaként fogható fel”. A Kínai Népköztársaság illetékesének pedig azt kellett hangsúlyozni, hogy „a kereskedelmi képviselők nyitására vonatkozó esetleges előkészületeink egyáltalán nem jelentik politikai kapcsolatok létesítését tajvani illetékesekkel, még kevésbé a tajvani rezsim diplomáciai elismerését”. Az irányelvek egyik fontos eleme volt a nyilvánosság kerülése: „mindenfajta akciót úgy kell szervezni, hogy az a lehető legkisebb nyilvánosságot kapjon és a legkisebb közfigyelmet keltsen”.¹⁷

Még 1988 januárjában Beck Tamás, a Magyar Kereskedelmi Kamara elnöke a kínai nagykövettel igyekezett tisztázni a kínai fél által kifogásolt akciókat.¹⁸ A kínai kereskedelmi tanácsos azonban azt közölte, hogy tudomásukra jutott: a

15 Uo.

16 A Külkereskedelmi Minisztérium (Havasi Tibor) feljegyzése: Tárgyalásjelentés: az 1988. évi magyar–kínai árucseré-forgalmi tárgyalások előkészítése, a magyar–tajvani kapcsolatok kérdése. Budapest, 1988. január 8. MNL OL XIX–J–1–k Tajvan 5 339-1988 (90. d.).

17 Marjai József miniszterelnök-helyettes levele Ambrus János külkereskedelmi miniszterhelyettesnek. Budapest, 1987. december 11.; A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztályának irányelvei Tajvannal kapcsolatban. Budapest, 1988. január 8. MNL OL XIX–J–1–k Tajvan 5 339-1988 (90. d.).

18 A Magyar Gazdasági Kamara (Beck Tamás) tárgyalásjelentése. Budapest, 1988. január 18. MNL OL XIX–J–1–k Tajvan 5 339/1-1988 (90. d.).

Demján-féle Skála World Trade tajvani kiállítást tervez. Nyomatékosan kérte, hogy a magyar kormány „beszélje le” Demjánékat a tervezett kiállításról, amely ugyan vállalati akció, de „a szocialista országok közül ez lenne az első ilyen jellegű rendezvény, és várható, hogy a zászlók használata, megnyitó beszédek stb. végül is olyan jelleget adna az ügynek, hogy Tajvan mint ország jelenne meg”.¹⁹ Néhány napon belül egy tajvani újsághírből a kínai hatóságok számára az is kiderült, hogy Demján Sándor akkor már népes gazdasági és kereskedelmi delegáció élén Tajvanon tartózkodott. A budapesti nagykövetség felhívta a Külkereskedelmi Minisztérium munkatársának figyelmét arra, hogy Beck Tamás a kínai nagykövettel folytatott megbeszélés során a delegáció kiutazásáról nem tett említést. A minisztérium illetékese a már korábban ismertetett álláspont megismétlésén túl csak annyit tudott mondani, hogy Magyarországon a vállalatok önállósága megnövekedett, és érdekeiknek megfelelően keresik a legkedvezőbb üzleti megoldásokat.²⁰

Ezzel egy időben a pekingi magyar nagykövetség és kereskedelmi képviselő is erős nyomás alá került. Először a kínai Külkereskedelmi Minisztérium munkatársa jegyezte meg, hogy „A kínai illetékesek aggodalommal figyelik Magyarország gazdasági kapcsolatépítő tevékenységét Tajvannal”. Példaként a tajvani *Csingcsi Zsipao* (Napi Gazdaság) cikkét említette, amelyben a Tajvanon tartózkodó magyar bankdelegáció vezetője, Demján Sándor a látogatást jelentősnek értékelte, és kifejezte reményét, hogy „a két ország” kapcsolatai a jövőben dinamikusan fognak fejlődni. A kínai diplomata arra figyelmeztetett, hogy „ebben már politikai nyilatkozat is sejthető”, ami beárnyékolhatja Magyarország és a Kínai Népköztársaság kapcsolatait.²¹

Az eset nyomán az 1988. évi árucseré-forgalmi egyezmény aláírására Kínába érkező delegáció tagjai a szokásosnál hűvösebb fogadtatásban részesültek, ami kezdetben csak abban nyilvánult meg, hogy a kínai partnerek – hosszú évek óta először – nem szerveztek nekik hétvégi programot. Iván László pekingi magyar nagykövet arra figyelmeztetett, hogy a Demjánéhoz hasonló „gondatlan és felelőtlen” kijelentések „esetenként súlyos károkat tudnak okozni”. „Úgy tűnik – tette hozzá Iván –, hogy a most megkezdődött államközi kereskedelmi tárgyalások során kínai részről lélektani nyomásra fogják felhasználni az esetet.”²² A megbeszélésekről beszámoló rejteltávirat már tényként közli, hogy a kínai fél valóban lélektani nyomásra használta fel az ügyet. „A kínai küldöttség vezetője anyagai között a tárgyalóasztalon tartotta azt a tajvani újságot, amely a fényképes interjút közölte Demján Sándorral. Az arckép és a Tajvant országként említő sorok vastagon, pirossal voltak bekeretezve, ill. aláhúzva.”²³

19 A Külkereskedelmi Minisztérium 43. Szocialista Államközi Főosztály (Havasi Tibor) feljegyzése: Megbeszélés a kínai tanácsossal. Budapest, 1988. január 29. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 339/2-1988 (90. d.).

20 A Külkereskedelmi Minisztérium 43. Szocialista Államközi Főosztály (Havasi Tibor) feljegyzése. Budapest, 1988. február 2. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 339/2-1988 (90. d.).

21 Iván László pekingi magyar nagykövet rejteltávirata: Kínai észrevételezés a magyar-tajvani kereskedelmi kapcsolatokról (Csou Csou osztályvezető-helyettes). Peking, 1988. február 8. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 57 00817-1988 (99. d.).

22 Uo.

23 Iván László pekingi magyar nagykövet rejteltávirata: Kínai nemtetszés nyilvánítása a magyar-tajvani kereskedelmi kapcsolatok miatt (a pekingi jegyzőkönyvi tárgyalásokkal kapcsolatban). Peking, 1988. február 15. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 57 00817/1-1988 (99. d.).

A kínai fél nemtetszését azzal is kifejezte, hogy 1988. február elején a kínai sajtó közel két hétig nem közölt semmit Magyarországról, noha abban az időben alig telt el nap úgy, hogy valamelyik központi lapban ne jelent volna meg magyar vonatkozású híradás.²⁴

A kínai reakciókat látva a pekingi magyar nagykövetség 1988 februárjában arra figyelmeztetett, hogy mivel „a KNK minden eddiginél érzékenyebbé vált a tajvani kérdésben, bárkivel, különösen a kis országokkal, akár a kapcsolatok leépítésére is kész, ha azok zavarják Kína országegyesítési törekvéseit”. A pekingi magyar nagykövet megállapította: „egyértelmű, hogy a többi szocialista ország nálunknál óvatosabban, körültekintőbben jár el a tajvani kérdésben. Saját tapasztalatunk és tájékozódásunk azt erősíti meg, hogy az ügyet fontos politikai kérdésnek kell tekinteni, mert helytelen magatartással sokat veszíthetünk.”²⁵

A kínai jelzésekre 1988 elején a magyar kormányzervek reagáltak ugyan, de a kapcsolatépítést nem állították le. Az első kormányzati intézkedés az volt, hogy Marjai József miniszterelnök-helyettes megtiltotta, hogy a Demján-féle küldöttséget a Magyar Gazdasági Kamara főtájkára vezesse, vagy abban a Kamara hivatalos képviselője akár csak részt vegyen. Február 25-én Marjai József – a Külügyminisztérium által januárban kidolgozott anyag alapján – a Tajvannal fenntartott kapcsolatok alakítására vonatkozó irányelveket adott ki, a Külkereskedelmi Minisztérium illetékesé pedig sajnálatát fejezte ki a kínai nagykövetnek amiatt, hogy „minden szándék, törekvésünk ellenére sem sikerült elkerülni, hogy a tajvani ügyben ne keletkezzenek félreértések, zavarok”.²⁶ Az irányelveknek megfelelően a Külügyminisztérium 1988 novemberében is azt hangsúlyozta, hogy „kizárólag vállalatok közötti kapcsolatokról van szó, politikai kapcsolatok létesítését nem tervezzük a tajvani hatósággal”.²⁷

1989 elején a tajvaniak egyre határozottabban sürgették valamilyen képviselőt kölcsönös megnyitását. A magyar Külügyminisztérium 1989 januárjában továbbra is az 1988. februári konszenzust tekintette irányadónak, és úgy fogalmazott, hogy „A kamarai irodák kölcsönös nyitására vonatkozó tajvani kezdeményezést ezért továbbra is el kell hátrítani”.²⁸ 1989. márciusban Agustin Liu, a CETRA főtájkára Beck Tamás kereskedelmi miniszternek ismét „nyomatékosan felvetette egy CETRA iroda budapesti létesítését”, de a miniszter továbbra is azt hangsúlyozta, hogy az „a jelenlegi körülmények között nem lehetséges”. Beck miniszter attól azonban nem zárkózott el, hogy egy tajvani vállalat budapesti irodát létesítsen,

24 Iván László pekingi nagykövet jelentése a Tajvannal való kapcsolat problémáiról. Peking, 1988. február 24. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 10 001462-1988 (99. d.).

25 Uo.

26 A Külkereskedelmi Minisztérium jelentése a kínai nagykövettel folytatott megbeszélésről. Budapest, 1988. február 25. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 57 00817/2-1988 (99. d.).

27 A Külügyminisztérium IV. Területi Főosztály feljegyzése Kovács László külügyi államtitkár részére: A magyar-tajvani kapcsolatokról. Budapest, 1988. november. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 339/5-1988 (90. d.).

28 Iván László külügyminisztériumi főosztályvezető levele Éliás Istvánnak, a Magyar Gazdasági Kamara főosztályvezetőjének: Tajvani javaslat képviselők kölcsönös létesítésére (tajvani CETRA új elnökének levele a Magyar Gazdasági Kamarához). Budapest, 1989. január 16. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 259-1989 (114. d.).

amely az üzleti kapcsolatok fejlesztését hivatott elősegíteni.²⁹ Miután a tajvani üzleti delegáció magyarországi látogatásáról a Magyar Televízió Híradója is beszámolt, a kínai nagykövetség beosztott diplomatája azonnal érdeklődött a hír háttéréről.³⁰

1989 tavaszán Pekingben továbbra is érvényesült a kínai hatóságok korlátozó szerepe. Májusban az Ázsia Fejlesztési Bank közgyűlésén részt vevő tajvani pénzügyminiszter találkozót kezdeményezett Németh Iván magyar nagykövettel, de a kínai hatóságok nyomására Németh a találkozó elől kitért.³¹ Budapesten azonban már kevésbé figyeltek az esetleges kínai rosszallásra. Május 28. és június 1. között a Skála Reklám Stúdió szervezésében újabb magyar termékbemutatót tartottak Tajpejben, és ekkor már a kiutazó magyar delegációval tartott Lőrincze Péter, a Magyar Gazdasági Kamara főtitkára is. A magyar gazdasági szakember több magas rangú állami hivatalnokkal találkozott, többek között a CETRA főtitkárával és a tajvani gazdasági miniszterrel.³²

A Tajpej Kereskedelmi Iroda megnyitásának közvetlen előzményei

A Magyarországon 1989 tavaszán megindult változások és a Tienanmen téri vérengzéseként ismert 1989. június 4-i pekingi események hatására a magyar–tajvani tárgyalások is felgyorsultak. 1989. június 13-án a pekingi nagykövet a magyar–kínai kapcsolatok jövőjéről szóló rejteltáviratában a következőket írta: „A Kínában lezajlott változás bizonyos további lehetőségeket kínál a magyar–tajvani gazdasági kapcsolatokban való gyorsabb előrelépésre. Látnunk kell természetesen, hogy e téren minden előremozdulás sérteni fogja a KNK-val fenntartott viszonyunkat. Ha viszonyunk sérülése a fejlemények miatt amúgy is elkerülhetetlen, érdekünkben áll inkább a mostani kínai irányvonal időszakában vállalni ezt a kockázatot.”³³ A magyar megfontolásokat alátámaszthatta, hogy 1989. június 26–27-én az Európai Tanács Madridban nyilatkozatot fogadott el Kínáról, amelyben határozottan elítélte a brutális elnyomást, és felkérte a kínai hatóságokat az emberi jogok tiszteletben tartására, egyben megszakította a katonai együttműködést Kína és az Európai Gazdasági Közösség tagországai között, fegyverembargót vezetett be, felfüggesztette a mi-

29 A Kereskedelmi Minisztérium Fejlődő Országok Főosztálya (Major István) emlékeztetője: Liu úr, a tajvani CETRA főtitkárának látogatása Beck miniszter elvtársnál. Budapest, 1989. március 22. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 259/1-1989 (114. d.).

30 A Kereskedelmi Minisztérium Fejlődő Országok Főosztálya (Major István) emlékeztetője: Kínai érdeklődés tajvani kapcsolatainkról. Budapest, 1989. március 28. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 259/1-1989 (114. d.).

31 Németh Iván pekingi nagykövet rejteltávirata: A kínai KÜM ellenzi a találkozót a tajvani pénzügyminiszter és nagykövetségünk között. Peking, 1989. május 4. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 146 002269-1989 (87. d.); Németh Iván pekingi nagykövet rejteltávirata: Nem jött létre találkozó pekingi tanácsosunk és a tajvani pénzügyi küldöttség tagjai között. Peking, 1989. május 8. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 146 002269/1-1989 (87. d.).

32 Magyar Gazdasági Kamara (Lőrincze Péter): Jelentés tajvani megbeszéléseimről. Budapest, 1989. június 12. MNL OL XIX-J-1-k Tajvan 5 259/2-1989 (114. d.).

33 Németh Iván nagykövet rejteltávirata: Pekingi nagykövetségünk javaslatai a magyar–kínai kapcsolatok további alakítására. Peking, 1989. június 13. MNL OL XIX-J-1-j Kína 20 001433/19-1989 (50. d.).

niszteri és egyéb magas szintű kapcsolattartást, és csökkentette a kulturális, tudományos és technológiai együttműködést Kínával.³⁴

Az első magyar–tajvani kormány szintű megbeszélésre 1989. szeptember 2-án Bécsben került sor, a Magyar Hitelbank és Tajvan félhivatalos bécsi képviseletének szervezésében. Magyar részről Bartha Ferenc, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, Demjén Sándor, a Magyar Hitelbank elnök-vezérigazgatója, az MHB több vezető munkatársa, valamint Mátyus Sándor, a Külügyminisztérium területileg illetékes fősztályának helyettes vezetője volt jelen, míg a tajvani kormányt Csen Lü-an (saját átírásában: Chen Li-an) gazdasági miniszter, a CETRA főtítkára, valamint a bécsi képviseleti iroda vezetője képviselte. Bartha Ferenc arról beszélt, hogy a magyarországi változások és a nemzetközi helyzet alakulása – itt elsősorban az 1989. júniusi pekingi eseményekre utalt – kedvező pillanatot teremtettek ahhoz, hogy „továbblépjünk a magyar–tajvani kapcsolatokban”. A magyar fél késznek mutatkozott hozzájárulni vízumkiadási joggal felruházott, valamilyen formájú állandó kereskedelmi vagy kamarai képviselet felállításához egymás fővárosában, hasonlóan a tajvani–osztrák relációban működő gyakorlathoz.³⁵

A tajvaniakat elsősorban politikai megfontolások vezették, de a tárgyalások során arra hivatkoztak, hogy Tajvan diverzifikálni akarja külgazdasági kapcsolatait. A magyarok megnyugtatóra érdekében Csen miniszter hangsúlyozta, hogy közvetett csatornán keresztül ugyan, de fejlődnek a tajvani–szovjet gazdasági kapcsolatok is, majd konkrét javaslatokat is tett. Az első ajánlata szerint a tajvani állam 500 millió dollár értékű betét magyar bankokban történő elhelyezésével járulhatott hozzá a rendszerváltás környékén adódó gazdasági nehézségek enyhítéséhez. A második javaslat egy magyar–tajvani–szovjet barteralapú, milliárd dolláros nagyságrendű földgázüzletről szólt. A terv szerint Magyarország a Szovjetunióba szánt algériai földgázt adhatott el készpénzért Tajvannak, majd a magyar fél a földgáz árát a Szovjetunióknak törleszthette. Ugyanakkor a miniszter rámutatott arra, hogy a szocialista országokkal fenntartott kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének politikai vonatkozásai is vannak. Egyrészt a tajvani betétek magyar bankokban történő elhelyezése kérdésében volt szükség politikai döntésre, másrészt mivel az energiaipar Tajvanon állami kézben volt, és az együttműködésben állami vállalatok is érintettek voltak, a kormányon, illetve a parlamenten múlt az együttműködés jóváhagyása. Csen miniszter arról biztosította magyar tárgyalópartnereit, hogy a tajvani kormány kész arra, hogy a törvényhozókat és a tajvani közvéleményt megnyerje a Magyarországgal kialakítandó együttműködés ügyének. Ugyanakkor azt sem rejtette véka alá, hogy az ügyet jelentősen segítené, ha ehhez „sikerülne túllépni a titokban ápoltságokon, s azokat nem korlátoznánk a gazdaság területére”. Azaz valójában politikai feltételt támasztott ahhoz, hogy Tajvan tőkével járuljon hozzá a magyar gazdaság stabilizálásához, és sürgette, hogy a gazdasági együtt-

34 *Declaration on China*, 1989.

35 A Külügyminisztérium (Mátyus Sándor) jelentése Horn Gyula külügyminiszter, Ószi István külügyminiszter-helyettes és Demjén Sándor MKB elnök-vezérigazgató részére: A Chen Li-an tajvani gazdasági miniszterrel folytatott tárgyalásról. Budapest, 1989. szeptember 4. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan-5-003496/1989 (87. d.).

működés kibontakoztatása előtt a külügyi szakemberek megállapodásra jussanak az állandó képviselvek létesítéséről.³⁶

A „rendkívül szívélyes és tárgyyszerű” légkörben lezajlott tárgyaláson az MNB elnöke „készségét fejezte ki az iránt, hogy külügyi szakemberek megvizsgálják az állandó képviselvek felállításának lehetséges módozatait”, ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy mivel Magyarország „az első szocialista ország lesz, amellyel Tajvan ilyen jellegű kapcsolatba lép, (...) a kapcsolatfelvétel kockázatát egyedül Magyarországnak kell viselnie, ezért fokozatosságra kell törekedni”. A magyar kormány eltökéltségét mutatja, hogy Bartha Ferenc arra is felhívta tárgyalópartnerei figyelmét, hogy „egy esetleges magyarországi kormányváltás a bizonytalan jövőbe tolhatja a két fél megegyezését”, ezért azt javasolta, hogy egyrészt mielőbb tartsák meg a külügyi szakértők tárgyalását Budapesten a képviselvek felállításának lehetséges módozatairól, másrészt szeptemberben kereskedelmi, október elején pedig bankszakemberek Tajpejben egyeztessék a gazdasági-pénzügyi kérdések még tisztázandó részleteit, hogy október végéig sor kerülhessen a végleges megállapodásra a képviselvek felállításáról és a gazdasági együttműködésről. Kérte, hogy a tárgyalásokat egyelőre tartsák titokban, és a felek majd október végén, az MNB elnökének tajpeji látogatása kapcsán adjanak ki sajtóközleményt.³⁷

A tajvaniak a tárgyalás sikerén felbuzdulva szeptember 14-én újabb találkozót kértek Bartha államtitkártól, és egyrészt javasolták egymás „megközelítő” elismerését, „konzuli hivatalok” felállításának formájában, ami nem azonos a teljes elismeréssel, másrészt szükségesnek tartották a kétoldalú kapcsolatok széles körű, nem csak a gazdasági-pénzügyi területre korlátozott fejlesztését. Válaszában Bartha államtitkár hangsúlyozta: kölcsönös érdekek szólnak az együttműködés mellett, és Magyarország korrekt partnerségre törekszik. Beszélt arról, hogy Magyarország nincs ugyan könnyű helyzetben, de nincs arról szó, hogy Tajvan nélkül ne tudná leküzdeni a nehézségeket. A „valamilyen formájú elismerést” magyar részről taktikai hibának értékelte. Bartha megfontolása az volt, hogy ha a gazdasági együttműködés előnyei fejében a magyar fél arra vállalkozott volna, hogy Tajvan Magyarország révén teremtsen nemzetközi precedenst politikai problémáinak rendezésére, „a világ ezt úgy értelmezhetné, hogy Magyarország annyira nehéz helyzetbe került, hogy »eladja magát« Tajvannak”.³⁸

Bartha Ferenc tajvani látogatására közvetlenül a Magyar Köztársaság kikiáltását követően, 1989. október 28–30. között került sor. A felállítandó képviselvek kérdésében a tajvaniakat a korábbinál rugalmasabb, a korábbi tárgyalási fordulón elhangzott magyar megfontolásokat és a magyar–kínai kapcsolatokat jobban szem előtt tartó magatartás jellemezte. Ezzel párhuzamosan viszont a tajvaniak konkrét gazdasági-pénzügyi kötelezettségvállalás iránti hajlandósága is csökkent, és arra hívták fel Bartha figyelmét, hogy „a tajvani kormány a tőkebefektetéseket csak

36 Uo.

37 Uo.

38 A Magyar Nemzeti Bank jelentése: Bartha Ferenc államtitkár és A. Liu CETRA főtitkár (Tajvan) tárgyalásairól. (Összeállította Mátyus Sándor, jóváhagyta: Bartha Ferenc.) Budapest, 1989. szeptember 18. MNL OL XIX-J-1-1 Tajvan 5 003496/3-1989 (87. d.).

azon országokban ösztönzi, amelyek gazdasági és fejlesztési tervezését a kiegyensúlyozott fejlődés biztosítására képesek tartja”.³⁹

A gazdasági együttműködés és a képviseleti irodák kölcsönös megnyitásának kérdéseiben Bartha tajpeji tárgyalásain elvi megegyezés született, de a megállapodás aláírására Budapesten került sor. November 16–18-án Budapestre látogatott a CETRA öttagú küldöttsége. Liu főtitkár magyar tárgyalópartnere Éliás István, a Magyar Gazdasági Kamara külkapcsolatokért felelős főosztályvezetője volt, de mindkét tárgyalódelegációnak tagja volt a Külügyminisztérium és a Kereskedelmi Minisztérium egy-egy vezető munkatársa is. A magyar tárgyalódelegáció a Németh Miklós kormányfő által jóváhagyott mandátum szerint megállapodhatott olyan állandó képviseltek létesítéséről, amelyek rendelkezhetnek a vízumok valamilyen formájú kiadásának jogával, de úgy, hogy működésüket ne lehessen Tajvan de facto elismeréseként értelmezni.⁴⁰

Liu politikai témákat is érintett, amikor azt hangsúlyozta, hogy a tajvani vezetés és a közvélemény örömmel fogadta a Magyar Szocialista Párt megalakulását, majd a Magyar Köztársaság kikiáltását, üdvözölte a kelet-európai fejleményeket és méltatta azokban Magyarország szerepét. A politikai kapcsolatok felvételének igényét jelezve azt is rögtön hozzátette, hogy mivel Tajvan is keresztülment hasonló demokratizálódási folyamaton, tapasztalataik megosztásával szívesen segítik Magyarországot. Felhívta a figyelmet arra, hogy 1989. augusztus 26-án a tajvani kormány olyan rendeletet hozott, amely alapján Magyarországgal szemben megszűnt minden kereskedelempolitikai diszkrimináció, aminek következtében Magyarország a nyugat-európai országokkal azonos elbánásban részesülhet. Azzal kecsegtetett, hogy Tajvan tőkefeleslege miatt minden egyes tajvani állampolgár kétfélmillió USA-dollárt szabadon kivihet az országból – ez egy öttagú család esetében tízmillió USA-dollárt jelenthetett. Hozzátette, hogy a tőkekivitel liberalizáló szabályozás alapján 1,7 milliárd USA-dollár került ki az országból minden bejegyzés nélkül, és a tajvaniak az első helyen állnak a Fülöp-szigetek, a második helyen Thaiföld és Indonézia külföldi beruházói sorában.⁴¹ A konvertibilis valuta szűkében levő magyar gazdaság számára a tajvani befektetés valóban vonzónak tűnhetett.

A tárgyalások nyomán létrejött megállapodást Gábor András, a Magyar Gazdasági Kamara elnöke, illetve a CETRA nevében Agustin Liu írta alá. A jegyzőkönyvben a felek nyugtázták a tajvani jegybank késztségét, hogy – harmadik fél független bankjának bevonásával – betéteket helyezzen el magyar partnerénél, de további részletekbe nem bocsátkoztak. A dokumentum részletesen kitért olyan kereskedelemösztönző tervekre, mint az információk, kiadványok, rendezvények, piackutató küldöttségek cseréje és a két ország üzleti körei közötti érintkezés előmozdítása. Végül a jegyzőkönyvben rögzítették a képviseltek felállításának tervét is:

39 Útjelentés. Tajpej, 1989. október 28–30. (A jelentést összeállította Makai Imre, jóváhagyta: Bartha Ferenc.) Budapest, 1989. november 1. MNL OL XIX–J–1–j Tajvan 5 003496/6/1989 (87. d.).

40 Külügyminisztérium, Mátyus Sándor feljegyzése: A Magyar Gazdasági Kamara és a tajvani CETRA megállapodása képviseltek felállításáról. Budapest, 1989. november 24. MNL OL XIX–J–1–j Tajvan 5-003496/4/1989 (87. d.).

41 Uo.

„Jelen együttműködési jegyzőkönyv megvalósítása, továbbá a kereskedelmi, gazdasági és egyéb együttműködés előmozdítása érdekében a felek megállapodtak képviseleti hivatalok felállításáról Budapesten és Tajpeiben, »Budapest Trade Office« és »Tajpej Trade Office« név alatt. A hivatalok funkcióit és kezelését e jegyzőkönyvtől külön fogják meghatározni.”⁴² A megállapodással lényegében hivatalos kapcsolat létesült Magyarország és Tajvan között, úgy, hogy az nem volt tekinthető de facto elismerésnek. A kijelölt képviselő, dr. Vej Vu-lien (saját átírásában: Wei Wu-lien) az előkészítő tárgyalásokon a kétoldalú kapcsolatok sokoldalú fejlesztésének tajvani szándékát jelezve felajánlotta, hogy 2-3 nyelvi ösztöndíjas diákot fogadnának Tajvanon egyéves időtartamra.⁴³

A Tajvan-kérdés helye a magyar–kínai viszonyban a rendszerváltás évében

1989 második felében nem a tajvani–magyar kapcsolatfelvétel volt az egyetlen zavaró elem a magyar–kínai kapcsolatokban. A június 4-i pekingi eseményeket követően a magyar kormány a szocialista országok közül egyedülként határozottan elítélte a vérontást. Ráadásul a februárban megkezdődött politikai átalakulás, a kerekasztal-tárgyalások, a többpártrendszer bevezetésére tett ígéret, Nagy Imre újratemetése, majd ősszel a Magyar Szocialista Munkáspárt megszűnése és az MSZP létrejötte mind súlyosan megterhelte Peking és Budapest viszonyát. A magyar–tajvani kapcsolatfelvétel csak fokozta a nehézségeket. 1989 novemberében Németh Iván pekingi nagykövet rövid távon feloldhatatlannak látszó fejleményként írt a Tajvannal fenn tartott kapcsolatok szorosabbra fűzéséről: „Miközben ugyanis azon fáradozunk, hogy elnyerjük a kínai vezetés jóindulatú tudomásulvételét belső változásainkhoz, s az MSZP és a KKP között politikai viszonyt teremtsünk, gyakorlati érdekeink által vezényelve olyan lépéseket teszünk a magyar–tajvani kapcsolatok terén, amelyek a KNK által képviselt értékrend szerint beavatkozást jelentenek Kína belügyeibe. (Kínai részről azzal fognak vádolni minket, hogy az általuk elutasított »egy Kína – egy Tajvan« gondolatát támogatjuk.) Világosan kell látnunk, hogy bár gazdasági szükségszerűségek bizonyára indokolják, a magyar–tajvani viszony fejlesztése iránti elkötelezettségünk magában hordja a KNK-hoz fűződő viszonyunk sérülésének veszélyét, ugyanis a kínai vezetés ma még morálisan nincs felkészülve arra, hogy valamely szocialista ország a tajvani relációt a korábbiakhoz képest erősen felértékelő lépésre szánja el magát. Ennek következtében végig nem gondolt, ideges válsz lépések sem zárhatók ki.”⁴⁴

42 Külügyminisztérium, Mátyus Sándor feljegyzése: A Magyar Gazdasági Kamara és a tajvani CETRA megállapodása képviselők felállításáról. Budapest, 1989. november 24. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan-5-003496/4/1989 (87. d.).

43 Külügyminisztérium, Mátyus Sándor feljegyzése: A Magyar Gazdasági Kamara és a tajvani CETRA megállapodása képviselők felállításáról. Budapest, 1989. november 24. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan-5-003496/4/1989 (87. d.) A meginduló diákcseré keretében e sorok írója 1993 őszén kapott lehetőséget kínai nyelvi tanulmányok folytatására Tajpejben.

44 Németh Iván pekingi magyar nagykövet jelentése: A magyar–kínai kapcsolatok 1989. november végén. Peking, 1989. november 21. MNL OL XIX-J-1-j Kína 14 001434/6-1989 (49. d.).

Ennek ellenére a magyar vezetés nem hátrált meg és folytatta a kapcsolat-építést Tajpejjel. 1989. december 14-én a CETRA bécsi képviselője telefonon jelezte a magyar Külügyminisztérium illetékesének, hogy a tajvani fél már 1990. január 1-jétől meg kívánja nyitni budapesti képviseletét, és hogy a képviselet vezetésére Vej Vu-lien kapott megbízást. A magyar Külügyminisztérium illetékesé ígéretet tett arra, hogy segít Vej úr vízumának kiadásában.⁴⁵ A Tajpej Kereskedelmi Iroda (a cégbírósági végzésben szereplő hivatalos nevén Taipei Trade Office) működési engedélyét a Kereskedelmi Minisztérium végül még éppen a szabad választások előtt, 1990. március 22-én adta ki. Az engedély birtokában az Iroda 1990. március 25-én, a parlamenti választások első fordulójának napján kezdte meg a tevékenységét. A képviseletet a Fővárosi Bíróság mint Cégbíróság 1990. április 19-i végzésével vette Céjegyzékbe.⁴⁶

Az új helyzetben a kínai hatóságok tiltakozásának súlya is csökkent. 1990 áprilisában a kínai nagykövet a budapesti Külügyminisztériumban felhívta a figyelmet arra, hogy a Kínai Népköztársaság nem tudja elfogadni, hogy a tajvani kereskedelmi iroda „Tajpej Kereskedelmi Iroda” néven végezze tevékenységét, ugyanis az ő értelmezésük szerint a megnevezés „az önálló Tajvan felfogása felé tereli” a magyar álláspontot. A Külügyminisztérium munkatársa válaszában azt hangsúlyozta, hogy a magyar fél szerint a Tajpej Kereskedelmi Iroda elnevezés a legjobb megoldás, a „kínai” vagy „tajvani” iroda elnevezést éppen a Kínai Népköztársaság álláspontjával való összhangra törekvés miatt utasította vissza.⁴⁷ Amikor pedig az 1990-es parlamenti választásokat követően Torgyán József, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt frakcióvezetője bejelentette, hogy látogatást kíván tenni Tajvanon, a kínai tiltakozásra válaszul a Külügyminisztérium munkatársa megjegyezte, hogy Torgyánnal beszéltek, de a Külügyminisztérium az utazást annak magánjellege miatt nem tudja megakadályozni, majd hozzátette: „Pluralista társadalmakban, demokratikus államok között az ilyen jelenségek nem rendellenesek, az országaink között kialakult kapcsolatok lényegén ez nem változtathat.”⁴⁸

A szabad magyar választásokat követően a kínai vezetés a Tajvan-kérdés vonatkozásában bizonytalansági tényezőként értékelte a közép-kelet-európai országokban zajló változásokat, és attól tartott, hogy ezek az országok – elsősorban Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország – politikai nyitást hajtanak végre

45 KÜM III. Területi Osztály, Mátyus Sándor feljegyzése: A budapesti „Taipei Trade Office” felállítása. Budapest, 1989. december 14. MNL OL XIX-J-1-j Tajvan 147-11 004542-1989 (87. d.).

46 A Fővárosi Bíróság mint Cégbíróság 070544. sz. végzése. Budapest, 1990. április 19. A kereskedelmi képviselet elnevezését a Fővárosi Bíróság mint Cégbíróság Cg. 01-12-070544/03. számú végzése alapján 1995. július 3-tól Taipei Representative Office-ra (Tajpej Képviseleti Iroda) változtatták. A két dokumentumot a Taipei Representative Office bocsátotta a rendelkezésemre. A tajpeji Magyar Kereskedelmi Iroda 1998-ban nyílt meg. 2001–2005 között a képviselet vezetője a kapcsolatfelvételi tárgyalásokon a Külügyminisztérium képviseletében részt vevő Mátyus Sándor volt.

47 KÜM IV. Területi Főosztály, Iván László feljegyzése: A kínai nagykövet közlései a dalai láma várható magyarországi beutazásával kapcsolatban. Budapest, 1990. április 24. MNL OL XIX-J-1-k Kína I-1486/3-1990 (58. d.).

48 KÜM III. Területi Főosztály, Iván László feljegyzése: A kínai nagykövet interveniálása a magyar parlamenti képviselők tajvani utazása ügyében. Budapest, 1990. július 13. MNL OL XIX-J-1-k Kína I-607/3/1990 (58. d.).

Tajvan irányában. A kínai vezetők a diplomáciai érintkezések során a magyar nagykövetnek is rendre azt hangsúlyozták: „Tajvan vonatkozásában nem fognak elvi engedményeket tenni ezen országoknak sem, s a hivatalos kapcsolatfelvételnek tekinthető lépésekre határozottan, egyértelműen fognak reagálni.” Ezért Németh Iván nagykövet egyrészt fontosnak tartotta, hogy a magyar külpolitikai állásfoglalások továbbra is hangsúlyozzák a magyar politika változatlanágát az „egy Kína” elv vonatkozásában, másrészt szorgalmazta, hogy a magyar-tajvani kapcsolatok fejlesztésekor Magyarország csak olyan formulát alkalmazzon, amely nem okoz törést a Kínával fenntartott viszonyban.⁴⁹

Az óvatosságra jó okot adott az, hogy a pekingi Külügyminisztériumban a választási eredmény ismeretében a nagykövet kétoldalú együttműködésben illetékes kínai tárgyalópartnerei „mind gyakrabban és egyre leplezetlenebbül” feszegették azt a kérdést, hogy az új politikai vezetés fenn kívánja-e tartani a kapcsolatrendszer korábbi szintjét.⁵⁰ A kínai illetékesek tisztában voltak azzal, hogy a Kínai Népköztársaság nincs abban a helyzetben, hogy fenyegetéssel vagy nyomásgyakorlással megakadályozza a magyar-tajvani kapcsolatfelvételt, de a kérdést továbbra is napirenden tartották. A választások után a kínai Külügyminisztérium főosztályvezetője a kínai-magyar kapcsolatokat terhelő egyetlen érdemi problémának a magyar-tajvani viszony ügyét nevezte, és arra kérte a magyar vezetést, hogy legyen megértő a kínai politikai érzékenység iránt, és ne alakítson ki politikai vagy annak minősíthető jellegű viszonyt a szigettel. A főosztályvezető szerint „a KNK vezetése tudja, hogy ma nem ajánlhat olyan gazdasági alternatívát Magyarországnak, mint Tajvan, mindazonáltal úgy vélik, a KNK-nak, mint az ENSZ BT állandó tagjai egyikének, perspektivikusan növekvő politikai jelentősége vitathatatlan”.⁵¹ A magyar-kínai kapcsolatok jövőjéről szóló, 1990. májusi jelentésében a pekingi nagykövet úgy fogalmazott, hogy a Kínai Népköztársaság a normális államközi viszony megőrzéséhez „egyetlen komoly előfeltételt állít, a Tajvannal való politikai viszony kizárását”.⁵²

Az új magyar kormánynak nem is volt szándékában a korábbi Kína-politika megváltoztatása. 1990 augusztusában Jeszenszky Géza, a demokratikus választások nyomán hatalomra került új kormány külügyminisztere a kínai külügyminiszter-helyetttel folytatott megbeszélésén azt hangsúlyozta, hogy habár a két ország együttműködésének az alapja már nem a rendszerközösség és az ideológiai azonosság, Magyarország továbbra is az „egy Kína” elvet követi és a Kínai Népköztársaságot ismeri el Kína törvényes képviselőjének, és továbbra is tartózkodni fog minden olyan lépéstől, amely Tajvan független államként való elismerését jelentené,

49 Németh Iván pekingi nagykövet jelentése (előadó: dr. Mészáros Sándor): A KNK és Tajvan kapcsolatai. Peking, 1990. április 29. MNL OL XIX-J-1-k Kína 10 001993-1990 (42. d.).

50 Németh Iván pekingi nagykövet rejtjeltávirata. Kínai vélemény Tien Ceng-pej magyarországi látogatásáról (tájékoztató a román külügyminiszter-helyettes tárgyalásáról). Peking, 1990. április 12. MNL OL XIX-J-1-j Kína 13 00469/1-1990 (42. d.).

51 Németh Iván pekingi nagykövet rejtjeltávirata: Tien Ceng-pej külügyminiszter-helyettes magyarországi (kelet-európai) látogatásának várható időpontja. Peking, 1990. június 1. MNL OL XIX-J-1-j Kína 13 00469/2-1990 (42. d.).

52 Németh Iván pekingi nagykövet jelentése: A magyar-kínai kapcsolatokról; javaslatok a közeljövőre. Peking, 1990. május 2. MNL OL XIX-J-1-j Kína 10 00722/1-1990 (42. d.).

vagy államközi kapcsolatként lenne értelmezhető. Azt is hozzátette azonban, hogy ez nem zárhatja ki, hogy Tajvannal „mint ténylegesen létező, s gazdaságilag különösen gyorsan fejlődő területtel sokoldalú – elsősorban gazdasági – kapcsolatokat építsünk ki”. A külügyminiszter magyar nemzeti érdekek nevezte azt, hogy „éljünk azokkal az előnyökkel, amelyeket a szigettel folytatott kontaktusok kínálnak számunkra”.⁵³ A helyzetet némileg bonyolította, hogy amikor a rendszerváltást követően Torgyán József – hivatalosan magánemberként – Tajvanra látogatott, a vizit néhány eleme a kínaiak szemében megkérdőjelezte az út magánjellegét. Torgyánt fogadta a tajvani miniszterelnök, és a kormánypárti magyar parlamenti képviselő többször országnak nevezte a szigetet.⁵⁴ A helyzetet csak tovább komplikálta, hogy az őszi Budapesti Nemzetközi Vásáron felvonták a tajvani zászlót. A pekingi Külügyminisztérium az incidenst úgy értékelte, hogy „vannak erők, amelyeknek nem érdeke a kölcsönös bizalom növelése”.⁵⁵ Politikai vagy gazdasági szankciók bevezetésére azonban nem került sor.

Összegzés

A Budapesten 1990 tavaszán megnyílt Tajpej Kereskedelmi Iroda az első hivatalos tajvani képviselő volt Kelet-Európában. Az iroda megnyitásához vezető folyamat Tajvanon 1987-ben a politikai élet demokratizálásával és a szocialista országok felé történő nyitással indult meg. A magyar–tajvani kétoldalú tárgyalások kezdeményezője a nemzetközi elismertségre törekvő tajpeji vezetés volt. A magyarok a kínai politikai érzékenységre tekintettel eleinte csak a gazdasági-kereskedelmi kapcsolat fejlesztését tartották kívánatosnak. 1989-ben azonban a magyar vélemény megváltozott, aminek következtében az események felgyorsultak. Egyrészt a Magyarországon kibontakozó politikai rendszerváltás és az egyre súlyosabb gazdasági nehézségek, másrészt a Kínai Népköztársaságban 1989 nyarán lezajlott tragikus események következtében a magyar fél úgy érezte, a pillanat több szempontból is a lehető legalkalmasabb a lépés megtételére.

A tárgyalásokat magyar részről két pénzügyi szakember: eleinte Demján Sándor, az állami tulajdonú Magyar Hitelbank elnök-vezérigazgatója, majd Bartha Ferenc, a Magyar Nemzeti Bank elnöke vezette. Bartha 1989 őszén azért sürgette a jelentős tajvani befektetéssel kecsegtető kapcsolatfelvételt, mert a Magyarországon megindult gazdasági liberalizáció, az ár- és bérrendszer, valamint az import liberalizálása kedvezőtlenül hatott a belső pénzügyi folyamatokra, a folyó fizetési

53 V. Területi Főosztály, Kínai referatúra: Beszélgetési témavázlat Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak Tien Ceng-pej kínai külügyminiszter-helyetessel való találkozájához (Külügyminisztérium, 1990. augusztus 24.). MNL OL XIX-J-1-j Kína 1 5914-7/T-1990. (58. d.).

54 Mészáros Sándor pekingi ideiglenes ügyvivő rejtjeltávirata: Tien Ceng-pej látogatása (magyar–kínai kapcsolatok, Torgyán-látogatás Tajvanon stb.). Peking, 1990. augusztus 7. MNL OL XIX-J-1-j Kína 10 00722/3-1990. (42. d.).

55 Németh Iván pekingi nagykövet rejtjeltávirata. Peking, 1990. október 5. MNL OL XIX-J-1-j Kína 10 00722/5-1990. (42. d.).

mérleg alakulására, és a magyar gazdaságpolitika az átmeneti időszak finanszírozásában Tajvannak is szerepet szánt. A tajvani fél pedig a nagyobb nemzetközi láthatóságért cserében hajlandónak mutatkozott a pénzügyi együttműködésre. Ugyanakkor a Tienanmen téri tragédiát követően az 1978 decemberében megindult kínai reformfolyamat megtorpant, a Kínai Népköztársaság nemzetközileg elszigetelődött, és gazdasági nehézségekkel küzdött, ami a magyar–kínai kétoldalú kereskedelem volumenében is érezte a hatását. 1989-ben a kölcsönös árviták, a mindkét oldalon jelentkező árualaphiányok, a mérsékelt kínai fizetőképes kereslet, a luxuscikkeknek minősített termékek kínai importtilalma, illetve a magyar importliberalizálás következtében az előre meghatározott 520 millió svájci frank értékű árukontingensre csak 330 millió értékben jött létre szerződés, ami 63 százalékos kihasználásnak felelt meg.⁵⁶ Ráadásul mivel az azonos társadalmi rendszeren alapuló reformközösség megszűnt, 1989 decemberében a felek úgy döntöttek, hogy a kétoldalú áruforgalomban 1991. január 1-jétől a klíringrendszerrel áttérnek a szabaddevizában történő elszámolásra. Ennek a döntésnek a rövid távon várható következménye szintén a kétoldalú kereskedelmi forgalom további csökkenése volt.⁵⁷ Mivel tehát a kereskedelem mértéke egyébként is visszaesett, ezért Magyarországnak nem kellett tartania attól, hogy a tajvani kapcsolatfelvétel következtében Kína részéről a magyar gazdaságot további veszteség érheti.

A tajvani kapcsolat hosszú távon előnyösnek bizonyult Magyarország számára. A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb adatai szerint a Magyarországra irányuló tajvani befektetések összértéke 2019 első tíz hónapjában 162,7 milliárd forint volt, Tajvan pedig jelenleg Magyarország kilencedik legnagyobb ázsiai exportpiaca.⁵⁸

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

MNL OL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)

2. Kiadott források és szakirodalom

Declaration on China

1989 Presidency Conclusions. European Council. Madrid, 26 and 27 June 1989. Annex II. *Declaration on China*. https://www.consilium.europa.eu/media/20589/1989_june_-_madrid__eng_.pdf (letöltés: 2020. január 17.).

56 Medgyessy Péter gazdasági ügyekkel megbízott miniszterelnök-helyettes jelentése a Minisztertanácsnak a Magyar–Kínai Gazdasági, Kereskedelmi és Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság 5. üléséről. Budapest, 1990. március 19. MNL OL XIX–J–1–k Kína 5 2489/2/T-1990. (58. d.).

57 Apró Piroska kereskedelmi miniszterhelyettes jelentése a kínai viszonylatban a szabaddevizás elszámolásra való áttérésről folytatott tárgyalásokról. Budapest, 1989. december 22. MNL OL XIX–J–1–k Kína 5 750-1990 (58. d.).

58 *A külkereskedelmi termékforgalom értéke forintban és értékindexei a fontosabb országok szerint, 2019. január–november*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qkt015.html (letöltés: 2020. január 17.).

FRUS

2006 *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*. Vol. XVII. *China, 1969–1972*. Ed.: Phillips, Steven E. Washington, 2006.

Jiang–Mi–Zhang

1996 Jiang Z. – Mi H. – Zhang Y: An Estimation of the Out-migration from Mainland China to Taiwan, 1946–1949. In: *Chinese Journal of Population Science*, 8. (1996) 4. sz. 403–419.

Jordán

2005 Jordán Gyula: *Tajvan története*. Bp., 2005.

Vámos

2010 Vámos Péter: „Kína változik. Úgy látszik, nekünk is változtatni kell.” Magyar–kínai kapcsolatok az 1980-as években. In: *Történelmi Szemle*, 52. (2010) 1. sz. 99–124.

PÉTER VÁMOS

“THIS IS A FAVOURABLE MOMENT FOR US TO MOVE FORWARD WITH
HUNGARIAN–TAIWANESE RELATIONS”

THE OPENING OF THE TAIPEI TRADE OFFICE IN BUDAPEST

In the spring of 1990, the first Taiwanese representation in Eastern Europe was established in Budapest. The present study examines the process and international context of Hungarian–Taiwanese bilateral negotiations leading to the opening of the Taipei Trade Office. First, the article reviews the international relations of the Taipei government and the relationship between Taiwan and communist China during the Cold War. This is followed by the detailed analysis of the process and outcome of Hungarian–Taiwanese negotiations, based, primarily, on Hungarian archival documents.

Hungarian politicians in their dealings with Taiwan always had to take into account China’s political sensitivities and the possible consequences of their actions on Sino–Hungarian relations. In the second half of the eighties, therefore, Hungary regarded Taiwan only as a trading partner. The process leading to the opening of the Taipei Trade Office began with the democratization of political life in Taiwan in 1987 and the subsequent opening toward Eastern European socialist countries. When the Taipei leadership, seeking broader international recognition, initiated bilateral talks with Hungary, Hungarian leaders focused on the development of trade relations only.

The summer of 1989 marked a turning point in Sino–Hungarian relations. The consequences of the Tiananmen Square massacre in China’s domestic situation and international position and the possibility of a systemic change in Hungary affected Sino–Hungarian political relations and the scale of Hungarian–Chinese bilateral trade. This, in turn, encouraged the Hungarian leadership to embark on negotiations leading to the establishment of Taiwanese representation. Although outright political recognition was out of question, the endorsement of the establishment of a semi-official Taiwanese representative office in Budapest was a bold decision. In the autumn of 1989, the Hungarian leadership urged economic contacts with Taiwanese investors and financial institutions because economic liberalization in Hungary resulted in a financial crisis and in Budapest’s view Taiwanese investment and financial assistance could contribute to easing the situation. The Taiwanese side, in exchange for greater international visibility, was willing to engage in financial cooperation.

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2020-as évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka

Nemzeti Kulturális Alap